

Kálmán László: a nyelv művelés áltudomány

„A nyelv nagyon érdekli az embereket. Nem is tudom, miért nem foglalkoznak többet ezzel a rádiók, televíziók. Hihetetlen érdeklődés van iránta az emberekben. A nyelv mint téma olyasmi, mint a politika, a foci meg a szex – mindenki ért hozzá, és bírálják is egymást az emberek, ha a másik nem” – mondja Kálmán László nyelvész.

Tóth-Bogár Katalin | 2009. augusztus 5.

Egyetemi docens, tudományos főmunkatárs, beszél vagy hat nyelvet az anyanyelvén kívül, és publikációs listája végtelennek tűnik az önéletrajzában. Ahogy ő fogalmaz, „a gyengébb hatalmi pozíciókkal rendelkező táborba” tartozik, de tiltakozik, amikor arról kérdezem, hogy valóban szélsőséges-e. Nem szélsőséges, mondja, hanem magabiztos, mert érti a szakmáját. És azt is elmagyarázza, miért lehetnek nagyobb hatással a világ alakulására a tanárok, mint a politikusok.

Kálmán László (Forrás: nytud.hu)

Nyest.hu: Jó dolog-e, hogy ennyire intenzív a nyelv iránti érdeklődés? Vagy nem lehet ezt így minősíteni?

Kálmán László: Én nem minősíteném, inkább csak kíváncsi vagyok, hogy miért van így. Valószínűleg az az oka, hogy a nyelvvel rendkívül intim a viszonyunk, hiszen állandóan használjuk. Teljesen emberi dolog, hogy ennyit foglalkozunk vele, hiszen érzékenyek vagyunk rá.

Nyest.hu: Évtizedekkel korábban egyértelmű volt a „nyelv művelő-főlény”, ma már talán nagyobb teret kapnak a nyelvvédésben ellenkező állásponton lévő nyelvészek is. Így látja?

K. L.: Lehet benne valami. A nagy generációból Lőrincze Lajos meghalt, Grétsy László mára kiöregedett. Balázs Géza pedig már másik korosztály. A másik oldal tényleg a nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején kezdett szóhoz jutni. Nem tudom az okát, hogy miért, de elkezdtek minket megkeresni. A Nádasy Ádámmal közös könyvünk, a *Hárompercesek a nyelvről* előzménye volt az első komoly megszólalásunk a médiában: egy hajnali műsor a közszolgálati rádióban. Ez nagy áttörésnek számított. A műsor eredetileg egyébként nem a nyelvművelésről szólt, hanem nyelvi ismeretterjesztő adás volt, de a nyelvművelés időről időre szóba került benne.

Nyest.hu: Elkerülhetetlen ez a fajta konfliktus?

K. L.: Nem lenne óhatatlanul konfliktus, de az emberek között a nyelvművelői álláspont az elterjedtebb, ez szerepel a köztudatban, ez van az iskolai tantervekben. Az a baj vele, hogy a gyerekek és tanárok teljesítményét is például a beszédművelésre irányuló és helyesírási versenyeken, nem pedig mondjuk a nyelvérzéken vagy a fogalmazási készségen mérik le.

A gond tulajdonképpen ennyi: eltolódtak az arányok. Közben vannak olyan országok, ahol a nyelvművelőnek nevezett hozzáállás periférikus – nálunk viszont nagyon erősen tartja magát. Az a zavaró, hogy alapjában véve tudománytalan, mert például összemossa a nyelvi illetant – amivel természetesen foglalkozni kell – az afféle vészjóslással, hogy „az idegen szavak használata fenyegeti a nyelvünket”. Épp emiatt nehéz egy az egyben elítélni: tudniillik nagyon sok mindennek a keveréke.

Nyest.hu: Tényleg veszélytelen a nyelvre, ha idegen szavak kerülnek bele?

K. L.: Eleve nem baj. Senki sem tudott még rámutatni, hogy milyen gondot is jelent tulajdonképpen. Ez a szóalkotásnak, a szókészlet gyarapodásának legtermékenyebb módja – az összes többi módon kevesebb szó kerül egy nyelvbe, egyszóval teljesen természetes folyamat.

A nyelvművelői álláspont ezzel kapcsolatban is tudománytalan. Azt mondják például, hogy az idegen szavak használata udvariatlan lehet például, ha a hallgatóság nem érti meg. Ez teljesen igaz, de ehhez egy szónak nem kell idegennek lennie... Nekem például lehetne magyarázni a tőzsdei konstrukciókról, nem érteném a magyar szakkifejezéseket sem.

Ráadásul a nyelvünkbe beépülnek ezek a szavak: ha pedig nagyon idegenek, átgyúrjuk, a nyelvhez igazítjuk őket. Jó példa erre *püspök* szavunk, ami a görög *episzkoposzból* származik.

No de még ha idegen hangzású is, mit fenyeget akkor? Sem a kommunikációt, sem a kultúrát. Úgy gondolom, az emberek nem véletlenül kapnak rá egy-egy idegen szóra. Néha például a hangulati különbség az ok (a *kocsmát* és a *pubot* nem ugyanúgy képzelem el), de lehet, hogy egyszerűen a divat – és ez baj lenne? Az emberek szeretik követni a divatot, ezt nemigen lehet megtiltani. Aki nem tudja, hogy udvariatlanság olyan szavakat használni, amit a másik nem ért, annak ez jellembeli problémája, de ne nevezzük a nyelvet fenyegető veszélynek.

Nyest.hu: Akkor viszont meg kell valamikor tanítani, hogy mit *nem illik*...

K. L.: Persze, az iskolában igenis fontos, sőt még talán a felnőtteknél is, de nem nyelvédelemnek, hanem nyelvi illemtannak nevezzük. Ezt én is támogatom, és politikusoknak, üzletembereknek szokott is ilyen tanácsadója lenni, nem véletlenül: a saját jól felfogott érdekükben.

Magyarországon az jelent gondot, hogy a „nyelvapolós” magyaroztatásnak van hagyománya. Ezt hozzák magukkal a tanárok a főiskoláról, egyetemről is. Mi annyit tehetünk, hogy folyton elmondjuk az érveinket, annyiszor, hogy szinte már én is unom őket: nincs olyan ártalom, ami ma a magyart fenyegetné. Magyarországon nem a magyar nyelv van veszélyben (hanem például az oláh cigány és a beás), és végképp nem az idegen szavak használata miatt. Az angol nyelv is túlélte a normann hódítást, nem halt ki attól a számtalan francia szótól, ami belekerült. Ráadásul eleve nem a *nyelv*, hanem inkább a nyelvhasználat van valamilyen állapotban, veszélyben – például, ha egyre kisebb területre szorul vissza.

Nyest.hu: Ez a veszély viszont fennáll – például a határokon túl.

K. L.: Igen, de a magyarnak az az előnye, hogy van anyaországa. A határon túl az okozza a problémát, hogy nem „üzlet” az anyanyelven beszélni. Így jártak például az írek – ami azt illeti, az ír nyelv például csakugyan veszélyben, kihalóban van. A magyarról ezt egészen biztosan nem lehet elmondani. Nem tudom azt sem veszélynek tekinteni, ha mondjuk az erdélyiek, vajdaságiak átvesznek bizonyos szavakat a környezetük nyelvéből. Ezzel az erővel az is veszély lenne, hogy a dunántúliak szókincse eltér a pestiekétől. Ha bármilyen veszély fennáll, az megint csak nem a nyelvre, hanem a nyelvhasználókra vonatkozik.

Nyest.hu: A nyelvészek táborán belül mennyire számít szélsőségesnek az Ön álláspontja?

K. L.: Nem hinném, hogy a „szélsőséges” jó szó erre. Szakmai dolgokban határozott a véleményem, de ennek egész egyszerűen az az oka, hogy értek a szakmámhoz. Körülbelül annyira vagyok „szélsőséges”, mint egy fizikus, aki azt mondja, hogy nem lehet örökmozgót csinálni, vagy pusztán a gondolat erejével a föld felett lebegni. De azt megtanultam, hogy nem szabad összemosni a tudományos álláspontomat a személyes ízlésemmel. Egy nyelvi kérdésről akkor is lehet határozott véleményem, ha nem az a tudományos álláspont.

Nyest.hu: Szét lehet ezt választani?

K. L.: Persze. Azt ugyan nem tudom, hogy a tudományos vélekedés mennyire hat az ember ízlésére, de azt igen, hogy mondjuk abban az állásfoglalásomban, miszerint a nyelv művelés áltudomány, semmiféle ízlésbeli álláspont nem kap szerepet. Ez egyszerűen tudományos kérdés.

Nyest.hu: Figyel rá, hogy minél kevesebb idegen szót használjon, mondjuk, egy előadásban?

K. L.: Nagyon figyelek. Azért, hogy közérthető legyek. De ez nem a szavak eredetén múlik. Szerintem, ha az ember idegenkedik valamitől, két lehetősége van: vagy kerülje el, vagy szokjon hozzá, hogy létezik.

Társadalomban élünk, így nem engedhetjük meg magunknak, hogy idegenkedjünk bizonyos dolgoktól – ha valaki nem szereti az embereket, otthon is maradhat persze. Nehéz megoldani, de nem lehetetlen.

Ugyanakkor ezt a hozzáállást másokra ráerőltetni nem szabad. Talán erős a példa és durva a párhuzam, de hasonló, ha valaki a más bőrszínűektől idegenkedik. Lehet, hogy a zsigereinkben benne van a másfélétől való távolságtartás, de mégsem idegenkedhetünk valakitől csak azért, mert más a bőre színe! Az idegen dolgokkal szembeni ellenérzés egyrészt természetes, ugyanakkor az is ugyanolyan természetes, hogy átveszünk másoktól bizonyos dolgokat. Nagyon furcsa lenne, ha a palacsintát nem palacsintának, hanem egy hosszú, bonyolult kifejezéssel valamiféle vékony lepénynek hívnánk.

Nyest.hu: Köztudottan szokott felszólalni, indítványozni, egyszóval szerepet vállalni a közéletben. Miért? Nem minden nyelvész tesz így.

K. L.: Nagyon sokfélék vagyunk... nem gondolom, hogy exhibicionista lennék, mert akkor egészen más dolgokat művelnék: elmehettem volna afféle „celebnek” is, ha megragadtam volna az alkalmat például az [OVB-beadvány](#) során. Az a tapasztalatom, hogy ha van valaki, aki megfogalmaz egy problémát, aláírni már nagyon sokan aláírják, mégsem kezdeményezik maguktól.

Én nagyon fontosnak tartom, hogy az ember közügyekben megszólaljon. Az egyik legnagyobb bánatom, hogy az egyetemen a hallgatóim sok mindent szótlánul eltűnnek. Nem töltik ki az év végi értékelést a tanárokról, és nem tiltakoznak, ha jogtalanság éri őket.

Nyest.hu: Talán úgy gondolják, hogy úgy sincs értelme...

K. L.: Többek között ettől a mentalitástól nem változik az ország. Igenis, ha valaminek tömegesen hangot adunk, eredményre lehet jutni. Szerintem nagyon fontos, hogy az emberek kimondják, ha valami nem tetszik nekik. Nem jó, hogy ez a fajta véleménynyilvánítás Magyarországon nem megszokott. Szóval a közszereplés nálam nem exhibicionizmus. Inkább valamiféle optimizmus.

Ráadásul a neveltetésem is ilyen – a szüleim mindig nekem adtak igazat az iskolai konfliktusaimban. Arra neveltek, hogy nem kell valakinek vagy valaminek csak azért igazat adni, mert a tekintélyelv ezt kívánja meg. Ha nem szólalunk meg, semmi sem fog megváltozni. A tudomány egyébként roppant demokratikus dolog: nem attól lesz valakinek igazza, hogy milyen tekintélyes, és mi a beosztása. Én pedig nagyon szeretem ezt benne. Ezért sem vállalom funkciót, nincs beosztásom.

Nyest.hu: Pedig aki pozíciót vállal, sokszor azzal indokolja, hogy úgy nagyobb hatással tud lenni az eseményekre.

K. L.: Igen, ezzel magyarázzák... én azt mondom erre, hogy akkor inkább tudománnyal, tanítással kell foglalkozni, mert én látom a diákjaimon, ha hatása van annak, amit mondok. Még azt is megkockáztatom, hogy így nagyobb hatással vagyok a világra ...

Nyest.hu: És nem is csak az egyetemistákra. Szövegértés- és szövegalkotás-fejlesztésben vesz részt; min dolgoznak?

K. L.: Tulajdonképpen az iskolai nyelvtan- és irodalomtanítás megreformálásán, de ezt nem lehet így mondani, mert ez a rendszer liberalizált: minden iskola olyan tankönyvből tanít, amiből akar. Legfeljebb tehát egy újat lehet kínálni a könyvesboltban, de ez nem kényszeríthető rá a pedagógusokra.

A tananyag kidolgozásával az volt cél, hogy a gyerekek tudása használható legyen – vagyis az oktatásuk nem ismeret-, hanem képességközpontú legyen. A hangsúlyt a szövegekkel való foglalkozásra tettük. Sokkal kevesebb életrajz és leíró nyelvtani gyakorlat, ám sokkal több olvasási és szövegalkotási feladat került például az anyagba. Ez a diákoknak nemcsak hasznos, hanem érdekesebb is, mert a haszontalant általában unni szokták.

A pedagógusoknak viszont sokkal nehezebb, tapasztalunk is ellenállást. Egyrészt a tanárok, másrészt a „régiságú” pedagógia híveinek részéről: attól félnek, hogy a diákok hülyébbek lesznek – pedig a tapasztalat nem ezt mutatja.

Ha a gyerekeket nem olyasmivel kínoznánk, ami unalmas és haszontalan a számukra, sok minden magától megjavulna. Nem új keletű felismerés, hogy az olvasással, ha csak nincs valamilyen különleges képességzavaruk, javul a gyerekek helyesírása. Ha sikerül rávennünk őket arra, hogy sokat olvassanak, helyesírni is megtanulnak.

Címkék: NYELV ÉS POLITIKA, KULTÚRA, OKTATÁS, FELSŐOKTATÁS, KÖZÉPISKOLA, NYELVMŰVELÉS/NEM MŰVELÉS, NYELVÁPOLÁS, SZÓKINCS

Hasonló tartalmak:

[Balázs Géza: „a nyelvművelés eljut az emberekhez”](#)

[Előre a föderális Olaszországért!](#)

[2010: csak ukrán nyelvű felvételi lesz Ukrajnában](#)

[Afrikaans kontra angol: komoly vita](#)

[Botrány a koncerten](#)